

УДК 376-056.34:81'234

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.13.19>

СТАНОВЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОДИ «СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ АЙРЕС» ТА «СЕНСОРНА ДІСТА»

Тетяна Скрипник

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 136, м. Київ, Україна, 02000
e-mail: t.skrypnyk@kubg.edu.ua*

Наталія Лопатинська

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 136, м. Київ, Україна, 02000
e-mail: n.lopatynska@kubg.edu.ua*

Тетяна Кострицька

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 136, м. Київ, Україна, 02000
e-mail: t.kostryska@kubg.edu.ua*

Анастасія Василевська

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 136, м. Київ, Україна, 02000
e-mail: avvasylevska.il21@kubg.edu.ua*

У статті представлено послідовні етапи впливу на комунікативно-мовленнєвий розвиток дітей з аутизмом з опорою на такі методи з науково доведеною ефективністю, як «Сенсорна інтеграція Айрес» та «Сенсорна діста». Здійснено систематизацію щодо особливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом, зокрема, розглянуто чинники та наслідки типового за аутизму стану комунікативної та мовленнєвої сфер їхнього розвитку. Проведено дослідження особливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку, а також стану сформованості сенсорної сфери у 26 дітей дошкільного віку з аутизмом. Узагальнено підходи, методи та засоби впливу на комунікативно-мовленнєвий розвиток дітей з аутизмом у відповідності до очікуваних результатів втручання. Представлено методи з науково доведеною ефективністю перегляду 2020 року щодо розладів аутистичного спектра, серед яких виокремлено «Сенсорна інтеграція Айрес» та «Сенсорна діста» як методи, що базуються на ідеях закономірності розвитку та активної участі у життєдіяльності. Встановлено зміст та алгоритм впровадження втручання на кожному етапі сенсомоторного розвитку дітей з аутизмом. Розроблено та реалізовано стратегію втручання у напрямі нормалізації стану сформованості сенсорної інтеграції у дітей дошкільного віку з аутизмом, що позначилося на суттєвому покращенні їхніх комунікативно-мовленнєвих проявів.

Надбанням дослідження є розроблення схеми поетапного впливу на цілісний розвиток дітей з аутизмом як методичного інструменту для планування стратегії втручання задля їхнього комунікативно-мовленнєвого розвитку, реалізації цього втручання та моніторингу динаміки успіху у контексті міждисциплінарного супроводу цих дітей.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, сенсорна інтеграція, сенсорна діста, комунікативно-мовленнєва сфера, закономірності розвитку.

Постановка проблеми. Головна особливість, яка вирізняє дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) від усіх інших дітей, як з типовим розвитком, так і з іншими функціональними обмеженнями – це стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії. У випадку аутизму брак соціальних якостей розповсюджується на: соціально-емоційну взаємодію (знижена здатність вести розмову, ділитися емоціями й інтересами, ініціювати чи відгукуватися на соціальну взаємодію); невербальну комунікацію (відсутність міміки, нездатність зрозуміти вирази обличчя чи жести іншої людини); стосунки (нездатність розвивати, підтримувати й розуміти стосунки). Серед цих специфічних ознак осіб з РАС особливе місце займає комунікативно-мовленнєва сфера, адже, як відомо, саме завдяки різнобічному спілкуванню дитина пізнає зовнішній та внутрішній світ, переймає моделі взаємодії з іншими людьми, вчиться наслідувати і розуміти сенс усього, що відбувається у довкіллі.

Особливості розвитку комунікативних функцій та мовлення у дітей з аутизмом досліджували зарубіжні (Attwood T., Bakhshi E., Ganz JB., Gevarter C., Schopler E. та ін.) й вітчизняні (Куценко Т., Логвінова І., Лопатинська Н., Скрипник Т., Тарасун В. та ін.) фахівці [1-12]. При цьому недостатньо розробленим лишається методичне підґрунтя розбудови цілеспрямованого й послідовного впливу на формування комунікативно-мовленнєвих функцій дітей з аутизмом з урахуванням специфіки їхньої психічної організації та ідеї етапності психолого-педагогічного впливу.

Мета статті – обґрунтувати етапи психолого-педагогічного впливу на стан комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом в процесі міждисциплінарного супроводу з опорою на методи з науково доведеною ефективністю «Сенсорна інтеграція Айрес» й «Сенсорна дієта».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Серед характерних особливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з РАС частіше за все зазначають: ехолалії, брак реакції на звернене мовлення, не використання мовлення (як вербального, так і невербального) з комунікативною метою, слабкість ініціювання комунікації. Визначено психолінгвістичний аспект порушень комунікативно-мовленнєвої сфери в осіб з аутизмом, серед яких: порушення ритміко-часової синхронізованої комунікації; ігнорування мовленнєвої поведінки партнера; екстралінгвістичні аспекти висловлення (жести, акценти, інтонації, емоції); нездатність забезпечити тематичну спрямованість повідомлення; труднощі формування «вербальних мереж»; дефіцит соціально-прагматичного висновку (нерозуміння прихованих смислів, тропіки) та ін. [1] Також йдеться про уникнення вербального спілкування з навколишніми людьми, замкненість та ізоляваність, що може виникнути через те, що дитина набула негативний досвід, коли їй нездатність зрозуміти мовця приводила до «неприємних» наслідків; при цьому з часом зростає ризик дискримінації з боку однолітків та труднощів при інтеграції в суспільство [4].

Типові для дітей з РАС складнощі комунікативно-мовленнєвої діяльності

зумовлені особливостями їхнього психічного розвитку, передусім, вразливістю їхньої нервової системи, що спричинює сприймання ними довкілля як стресогенного. Прагнучи зменшити неприємні враження від навколишнього світу ці діти на несвідомому рівні вибудовують захисні механізми, тим самим начебто відмежовуючи себе від довкілля, що суттєво ускладнює формування у них адаптивних властивостей і негативно позначається на їхньому перебуванні у колективі однолітків, викликає гостре незадоволення педагогів та батьків дітей з типовим розвитком. Брак адаптивних реакцій прирікає цих дітей на індивідуальний формат навчання й унеможливує успішність їхнього подальшого пізнавального, соціального та комунікативно-мовленнєвого розвитку.

Для дослідження мовленнєвої здатності дітей з РАС нами було застосовано Карту логопедичного обстеження дитини дошкільного віку з порушеннями мовлення (за І. Дмитрієнко, Л. Федорович) та структуровані аркуші спостереження. У дослідженні взяло участь 26 дітей дошкільного віку з РАС, вихованців 7 закладів дошкільної освіти м. Києва. Основну увагу було приділено таким аспектам комунікативно-мовленнєвого розвитку, як здатність сприймати і продукувати мовлення, реагувати на комунікативні звернення інших, розуміти слова, речення, граматичні конструкції тощо. Отримані результати систематизувалися й оцінювалися за показниками високого, середнього й низького рівнів. Також ми здійснили обстеження стану сформованості сенсорних процесів, здатності до адаптивних реакцій, а також типу сенсорних дисфункцій у кожного дошкільника з РАС, для чого було задіяно діагностичні інструменти «Сенсорний профіль» (модифікований нами методика W. Dunn), Опитувальник сенсорного сприймання (SEQ-3) та розроблені нами проби щодо визначення стану сформованості базових передумов розвитку (за Дж. Айрес).

За отриманими даними можна зробити висновок, що усі діти дошкільного віку з РАС, які брали участь у дослідженні, мають відхилення від середнього показника за типом сенсорної дисфункції «пасивно-реактивні прояви» (за W. Dunn). У переважній більшості дітей (92%) виявлено відхилення від середнього діапазону за таким типом дисфункції, як «захист у ритуалах» (стереотипна поведінка, спрямована на контроль інтенсивності сенсорних стимулів), що підтверджує уявлення про те, що довкілля для них є стресогенним і вони прагнуть уникнути надмірного навантаження сенсорними стимулами. 81% дітей з РАС потрапили до типу «підвищена вразливість» (гіперчутливість щодо тієї чи іншої сенсорної системи); у 73% дітей було виявлено недостатню сформованість постурального контролю (труднощі з утриманням пози тіла у статичності та динаміці) та прояви незграбності; 50% обстежених продемонстрували відхилення від середнього діапазону сенсорної обробки у типі «сенсорний пошук», що свідчить про потреби дитини у відчуттях (переважно кінестетичних, пропріоцептивних й тактильних).

Також було виявлено недостатній рівень здатності дітей дошкільного віку з РАС до так званих адаптивних відповідей (доречного відгуку на ті чи інші відчуття, що сприяє сенсорній інтеграції), що відображається на поведінкових реакціях (81%), соціально-емоційних станах (100%) та увазі (100%).

Нами здійснено розрахунок коефіцієнта кореляції Пірсона між типами сенсорної дисфункції та ступенем порушення функціонування комунікативно-мовленнєвих функцій у дітей з РАС. Так, у межах нашого дослідження виявлено прямий зв'язок між типом сенсорної дисфункції «захист у ритуалах» та ступенем порушення мовленнєвої здатності ($r=0.87$), між типом сенсорної дисфункції «підвищена вразливість» та ступенем порушення мовленнєвої здатності ($r=0.8$), між типом сенсорної дисфункції «пасивно-реактивні прояви» та ступенем порушення мовленнєвих функцій ($r=0.5$). Результати кореляційного аналізу узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз взаємозв'язків між рівнем проявів сенсорних дисфункцій та ступенем порушення комунікативно-мовленнєвих функцій

Тип сенсорної дисфункції	Сенсорний Пошук	Захист у Ритуалах	Підвищена вразливість	Пасивно-реактивні прояви
Ступінь порушення комунікативно-мовленнєвих функцій	---	0,87*	0,8*	0,5*

* $p \leq 0,01$. N = 26

Отримані результати підтверджують висновки нашого теоретичного аналізу про те, що гіперчутливість сенсорних систем обмежує дитину в отриманні сенсорного досвіду та перешкоджає формуванню передумов цілісного розвитку дитини, у тому числі, її комунікативно-мовленнєвих функцій.

Серед методологічних підходів, які враховують стадії закономірного розвитку і орієнтують фахівців спиратися на них у процесі розробки та реалізації програм втручання, одними з найпотужніших, на наш розсуд, є теорія координаційних рівнів руху М. Бернштейна та співзвучна їй теорія сенсо-моторної інтеграції Джин Айрес. На основі цих підходів нами розроблено послідовність цілісного розвитку дітей з аутизмом [3] (рис. 1).

Рис. 1. Модель цілісного розвитку дитини з розладами аутистичного спектра (за ідеями М. Бернштейна та Дж. Айрес)

Представлена модель демонструє, що здатність розуміти та продукувати мовлення може з'явитися тільки на 3-му етапі цілісного розвитку; цим процесам має передувати скрупульозна робота, спрямована на формування базових структур і функцій, власне – фундаменту розвитку (1-й та 2-й етапи). Саме досягнення на цих етапах сприяють підвищенню у дітей з РАС адаптивних можливостей, що складає передумови їхнього навчання і подальшого розвитку. Базові складники цілісного розвитку – тонічна регуляція та рівновага (динамічна й статична); без відповідного стану сформованості цих властивостей не може відбуватися послідовного розвитку. Так, наприклад, артикуляція виникає на завершальному етапі розвитку синхронних процесів смоктання, ковтання і дихання. Таким чином, можна стверджувати наявну зумовленість стану розвитку комунікативно-мовленнєвих

функцій попереднім сенсо-моторним розвитком. Це вказує на те, що артикуляція має певні кореляційні зв'язки з процесами сенсорної інтеграції, науковим підтвердження яких є дослідження щодо провідної ролі соматосенсорної інформації в досягненні вимог до точності артикуляційних рухів [5; 6; 7].

Визначено, що підґрунтям розвитку мовлення є здатність дитини інтегрувати сенсорну інформацію, оскільки вона сприяє формуванню сенсомоторного досвіду, який впливає на здатність дитини до саморегуляції, контролю, утримуванню уваги, засвоєнню побутових, соціальних навичок, формуванню емоційного інтелекту [8; 9]. Отже, долінгвістичний сенсомоторний період є фундаментом в онтогенетичному розвитку мовлення дитини.

Для цілеспрямованого і послідовного впливу на комунікативно-мовленнєву сферу дітей дошкільного віку з РАС ми розробили методіку підвищення адаптивних можливостей з використанням методів з науково доведеною ефективністю (перегляду 2020 року): «Сенсорна інтеграція Айрес» та «Сенсорна дієта», що базуються на ідеях закономірності розвитку та активної участі у життєдіяльності. Метод «Сенсорна інтеграція Айрес» (Ayres Sensory Integration) – це продуманий вплив на стан сенсомоторного розвитку дитини з метою підвищення рівня організованості її мозку, здатності до сприймання, навчання, соціальної адаптації, долання обмежень у життєдіяльності [8; 9].

Розбудова цілеспрямованого впливу на основи сенсомоторного стану дитини (у відповідності до представленої на рис. 1 етапності закономірного розвитку) відбувається за такою логікою, як:

1) нормалізація тонічної регуляції дитини з РАС, набуття нею впевненості у собі на фізичному рівні та біомеханічної рівноваги, розвиток здатності до тонічного підлаштування; формування функції ніг як опори для тіла. *Підходи та методи:* Вправи за методом «Спів-творення» О. Максимової (на основі теорії координаційних рівнів М. Бернштейна (рівень А); Wilbarger-протокол; 1 етап програми втручання «Синергія» та ін. *Інструменти та засоби:* Засоби для тренування вестибулярного апарату та пропріоцептивної чутливості: (підвісні балансири, рухливі платформи, різномасотні сенсорні доріжки; засоби з обтяжуванням; Т-стілець, балансири, м'які модулі, масажери, щітки для розтирання). *Очікувані результати:* вивільнення напруги, підвищення толерантності до сенсорних стимулів, збільшення обсягу уваги (у тому числі, щодо сприймання іншої людини та її вербальний й невербальних звернень), усвідомлення свого тіла та поява саморегуляції на початковому рівні;

2) розвиток координації на рівні тіла, здатності до внутрішньої мобільності, білатеральній інтеграції, якості та різноманіттю у виконанні автоматизованих дій. *Підходи та методи:* відпрацювання автоматизованих рухів різними способами (повзання, лазіння, біг, хода); вправи на білатеральну інтеграцію (одно-іменні та різно-іменні кінцівки); вправи за методом «Спів-творення» О. Максимової (рівень В); вправи за методом А. Смолянінова «Нейродинамічне моделювання руху»; парна взаємодія руками, ногами; «Body percussion» та ін. *Інструменти та засоби:* еспандери, м'ячі, засоби з обтяжуванням; гумові петлі; платформи на колесах, парашут та ін. *Очікувані результати:* поява сили, здатності: докладати зусилля, наслідувати діяльність інших людей, витримувати фізичні та емоційні навантаження, виконувати прохання; підвищення концентрації уваги;

3) досягнення психомоторної інтеграції на рівні системи «Я-Довкілля»: досвід узгодженого функціонування тіла у навколишньому просторі; зорово-моторна координація; формування функції руки як органу пізнання світу. *Підходи та методи:* вправи за методом «Спів-творення» О. Максимової (рівень С); вправи на освоєння простору, силові вправи, смуги перешкод; метод розвивального руху В. Шерборн; рухливі ігри, предметна та сюжетна гра. *Інструменти та засоби:*

зряддя для занять фізичною культурою (обручі, м'ячі, гімнастичні палки; ходулi, засоби для смуги перешкод; канат, турнік/шведська стінка, «гладіаторська сітка», набір для мозочкової стимуляції тощо. *Очікувані результати*: розуміння контексту ситуації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, здатність до адекватних та послідовних відповідей (вербальних чи невербальних) та до цілеспрямованої діяльності, активізація комунікативних навичок та розмовного мовлення;

4) розвиток тіла як вправного сенсомоторного ціле: формування цілісних предметних дій, набуття пластичності, організованості. *Підходи та методи*: елементи кінезітерапії; естафети; постукування у складних ритмах; креслення; графічна й писемна діяльність, мовленнєво-рухові процеси; спарингова взаємодія; рольові ігри та ігри за правилами. *Інструменти та засоби*: різноманітні пристосування для естафет; дидактичні матеріали для різнопланових занять (у тому числі, з формування комунікативно-мовленнєвих навичок). *Очікувані результати*: поява самоконтролю та впевненості у собі, гнучкість у функціонуванні комунікативно-мовленнєвих навичок, уміння задавати питання, розпочинати, підтримувати і завершувати діалог.

Представлена нами логіка послідовного впливу на комунікативно-мовленнєву сферу дітей з РАС принципово вирізняється від типових підходів щодо втручання тим, що ця сфера розглядається не ізольовано, а, по-перше, у контексті з іншими складниками цілісного розвитку дитини, а, по-друге, ґрунтуючись на послідовних етапах розвитку. Переконливість такого підходу стає очевидною, коли здатність до розуміння і продукування мовлення (або комунікативних інтеракцій) формується у відповідності до того, як дитина з РАС набуває здатності відчувати себе, реагувати на іншу людину, утримувати увагу, мати додаткові ресурси (окрім постійного підтримання своїх захисних реакцій) для того, щоб усвідомлювати довкілля, свої прояви, регулювати свій стан й цілеспрямовано розвиватися. Все це стає можливим за умови прицільного досягнення ладу на «підвалинах» сенсомоторного розвитку.

Нами було організовано заняття з 26 дітьми дошкільного віку з РАС, які відбувалися в індивідуальному режимі та мікрогрупах. Заняття тривали 2 рази на тиждень по півтори години. Головною особливістю здійснюваної корекційно-розвивальної діяльності було те, що фахівці працювали у повній співпраці з батьками дітей з РАС. Для цього, починаючи з першої зустрічі, коли відбувалося знайомство з дитиною та визначення особливостей стану сформованості у неї сенсо-моторних якостей на кожному з 4-х етапів цілісного розвитку, закладалися основи співпраці з батьками. Така співпраця стала можливою завдяки підвищенню інформаційної компетентності батьків у плані усвідомлення значущості базових етапів (фундаменту) розвитку і необхідності постійного впливу на стан дитини з метою вивільнення напруги, формування статичної та динамічної рівноваги, білатеральної інтеграції та ін., що потребує організації втручання протягом дня. Набуттю батьками здатності продуктивно впливати на стан розвитку дитини сприяли майстер-класи фахівців, на яких вони не тільки показували, що і як треба робити, а також взрошували відповідні навички у батьків, коригуючи їх власні стани та навички.

Впровадження чіткого і послідовного впливу на стан сенсо-моторного розвитку дітей з РАС стало можливим за рахунок застосування методу «Сенсорна дієта» (слово «дієта» з грецького перекладається як «спосіб життя»); термін, придуманий Patricia Wilbarger). Зміст цього методу визначають як ретельно структурований індивідуальний план занять / процедур для отримання дитиною сенсорних стимулів протягом дня і тижня, які їй необхідні, щоб набувати таких нових можливостей, як: здатність переносити незнайомі відчуття та неочікуваний розвиток подій, регулювати тривожність, позбавлятися стереотипної та проблемної поведінки, бути зосередженою й організованою [10; 11; 12].

Другою важливою умовою здійснення цілеспрямованого впливу на стан сенсо-моторного розвитку дітей з РАС було впровадження елементів програми втручання у закладі дошкільної освіти. Для цього відбулися зустрічі з учасниками команд супроводу дітей з РАС, на яких обговорювалися актуальні потреби дитини, колегіально формувалися довготривалі та короткотривалі SMART-цілі, визначалися критерії досягнень та алгоритм узгодженої співпраці успіх учасників команди супроводу щодо досягнення цих цілей, шляхи і методи здійснення неперервного моніторингу динаміки успіху і (за необхідності) коригування цілей. Формувальний вплив на дітей з РАС тривав 5 місяців, після чого діти були повторно обстежені за названими визе методиками як щодо сенсо-моторного, так і мовленнєвого розвитку. Окрему увагу було також приділено питанню підвищення адаптивних можливостей кожної дитини.

За результатами повторної діагностики було визначено:

1) Зменшення ступені прояву дезадаптивної поведінки та підвищення здатності концентрувати увагу в шумному середовищі (за опитувальником для батьків);

2) Позитивні зміни щодо адаптивних реакцій усіх дітей та підвищення їхньої здатності до саморегуляції, суттєве покращення соціально-емоційних реакцій (за експертними оцінками вихователів);

3) Суттєве зменшення у всіх дітей проявів типу «сенсорний пошук», що можна коментувати як наслідок гармонізації їхнього стану;

4) Дослідження комунікативно-мовленнєвої сфери виявив позитивну динаміку: вдалося подолати численні порушення експресивного та імпресивного мовлення, проте, більшого результату вдалося досягти стосовно таких проявів експресивного мовлення, як: спонтанність та адекватність мовленнєвих реакцій, активний словник, співвідношення слова з предметом, вміння висловити прості форми бажання (що почали демонструвати усі учасники дослідження, і у випадку аутизму – це дуже важливе надбання).

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Здійснені нами наукові розвідки стосовно питання становлення комунікативно-мовленнєвої сфери у дітей дошкільного віку з РАС дали змогу дійти висновку про наявний стереотипний підхід, що недостатньо враховує потреби дітей з РАС, а також цілісність їхнього розвитку. У межах дослідження виявлено прямий зв'язок між типом сенсорної дисфункції дітей з РАС та ступенем порушення мовленнєвої здатності, що обґрунтовує доречність вибору методів «Сенсорна інтеграція Айрес» та «Сенсорна дієта» як інструментів впливу на комунікативно-мовленнєвий розвиток цих дітей. Реалізована програма втручання довела дієвість цілеспрямованого впливу на важливі компоненти розвитку дітей з РАС у контексті їхньої участі у різних видах діяльності. у цілому, та на їхній комунікативно-мовленнєвий розвиток, зокрема. Перспективи подальших розробок у даному напрямі: 1) дослідження ефективності впливу методів «Сенсорна інтеграція Айрес» та «Сенсорна дієта» на дітей з РАС у різні вікові зрізи; 2) співставлення дієвості впливу різних методів з науково доведеною ефективністю на такі аспекти розвитку осіб з аутизмом, як: соціально-емоційна сфера, пізнавальна сфера, особистісний розвиток.

Список використаної літератури

1. Скрипник, Т. В., Лозова, О. М. Формування діалогічних інтеракцій у дітей з розладами аутистичного спектра. *Психолінгвістика*. 27 (1). 2020. С. 237–261.
2. Скрипник Т. В. Програма втручання «Синергія»: формування базових передумов навчання і розвитку у дітей з розладами аутистичного спектра. Київ : Вид-во «Альянт», 2020. 94 с.

3. Лопатинська Н. А. Психолінгвістичні механізми кодування та декодування мовлення дітей із розладами аутистичного спектра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2016. Випуск 32. С. 167–174.
4. Loukusa, S., Mäkinen, L., Kuusikko-Gauffin, S., Ebeling, H., & Leinonen, E. Assessing social-pragmatic inferencing skills in children with autism spectrum disorder. *Journal of Communication Disorders*. 2018. 73. P. 91–105. doi:10.1016/j.jcomdis.2018.01.006.
5. Nasir Sazzad M, Ostry David J. Somatosensory precision in speech production. *Current biology*. 2006. Vol. 16 (19). P. 1918-1923. DOI: 10.1016/j.cub.2006.07.069.
6. Tremblay S., Shiller Douglas M., Ostry David J. Somatosensory basis of speech production. *Nature*. 2003. Vol. 423. P. 866–869. DOI: 10.1038/nature01710.
7. Kashefimehr, B., Kayihan, H., & Huri, M. The effect of sensory integration therapy on occupational performance in children with autism. *OTJR: Occupation, Participation, and Health*. 2018. 38(2), P. 75–83. <https://doi.org/10.1177/1539449217743456>.
8. Pingale V. The effects of sensory diets on children with sensory processing disorder: dissertation for the degree of doctor of philosophy. *The Graduate School of the Texas Woman's University*. Denton, Texas. 2019. P. 133.
9. Quinn, J., Pedlow, K., & Bleakley, C. What is the current level of knowledge and confidence of mainstream school SENCOs in sensory integration theory and using sensory strategies within education? *Support for Learning*. 2022. 37(1). P. 80–90.
10. Sheikhtaheri, A., Khanahmadi, S., & Sourtiji, H. A mobile-based sensory diet application to educate parents of children with attention deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Health Administration*. 2022. 24(4). P. 11–22.
11. Barnsley, B., & Bates, L. An evaluation of sensory diets and the impact on sensory processing, engagement and the wellbeing of autistic children. *Good Autism Practice (GAP)*. 2021. 22(1). P. 38–58.
12. Trewin, A., Mailloux, Z., & Schaaf, R. C. Evaluation of MealSense ©. A Sensory Integration–Based Feeding Support Program for Parents. *The American Journal of Occupational Therapy*. 2022. 76(3). doi: 10.5014/ajot.2022.046987.

FORMATION OF THE COMMUNICATIVE AND SPEECH SPHERE IN CHILDREN PRESCHOOL AGE WITH AUTISM BASED ON METHODS „AYRES SENSORY INTEGRATION” AND „SENSORY DIET”

Tetiana Skrypnyk

*Borys Grinchenko Kyiv University,
13b, Marshal Timoshenko Str., Kyiv, Ukraine, 02000
e-mail: t.skrypnyk@kubg.edu.ua*

Nataliia Lopatynska

*Borys Grinchenko Kyiv University,
13b, Marshal Timoshenko Str., Kyiv, Ukraine, 02000
e-mail: n.lopatynska@kubg.edu.ua*

Tetiana Kostrytska

*Borys Grinchenko Kyiv University,
13b, Marshal Timoshenko Str., Kyiv, Ukraine, 02000
t.kostrytska@kubg.edu.ua*

Anastasiia Vasilevskaya

*Borys Grinchenko Kyiv University,
13b, Marshal Timoshenko Str., Kyiv, Ukraine, 02000
e-mail: avvasylevska.il21@kubg.edu.ua*

The article presents successive stages of influence on the communicative speech development of children with autism reliance on evidence-based practices "Ayres Sensory Integration" and "Sensory Diet". Systematization of the features of communicative speech is carried out development of children with autism, in particular, the factors and consequences of the typical autism state of communicative and speech spheres of their development are considered. A study of the features of communicative and speech development, and the state of formation of the sensory sphere in 26 preschool children with autism. Approaches, methods, and means of influencing the communicative speech development of these children in accordance with the expected results intervention. Evidence-based practices viewing efficiency are presented 2020 on autism spectrum disorders, among which are highlighted "Ayres Sensory Integration" and "Sensory diet" as methods based on ideas of patterns of development and active participation in life. The content and algorithm of intervention implementation at each stage are established sensorimotor development of children with autism. Developed and implemented the strategy of intervention in the direction of normalization of the state of sensory formation integration of preschool children with autism, which has significantly affected improving their communicative and speech manifestations.

The property of the study is to develop a scheme of gradual impact on holistic development of children with autism as a methodological tool for planning an intervention strategy for their communicative-speech development, implementation of this intervention, and monitoring of the dynamics of success in context of interdisciplinary support of these children.

Key words: autism spectrum disorders, sensory integration, sensory diet, communicative-speech sphere, patterns of development.